

**RATOWAĆ** (594) *ob pf i impf*

**ratować** (594), [**retować**].

*pf* (324), *impf* (169), *pf a. impf* (101); *pf*: *impers*; *inf* (100) *np.*: *RejPs* 31v, *RejKup* dd4v, *BielKron* 61v, *GrzegRóżn* K2v, *Mącz* 387d; *praes w funkcji fut* (51) *np.*: *RejWiz* 56v, *BibRadz* 1.Reg 11/3, *BielKron* 64, *RejPos* 48v, *BielSat* G2; *praet* (47) *np.*: *RejZwierz* 24v, *BibRadz* Ps 88/44, *BielKron* 114, 126, *WujNT Matth* 27/41; *imp* (77) *np.*: *RejWiz* 51, *BibRadz* Ios 10/4, 4.Reg 6/26, *BielKron* 83, *RejPos* 48; *con* (47) *np.*: *LibLeg* 11/156v, *BielKron* 58, 64, 126, *BielSpr* 38v; *impf*: *fut złożone i part praes act*; *inf* (42) *np.*: *RejFig* Dd2, *BibRadz* I 43c marg, *CzechRozm* 244v marg, *ModrzBaz* 67, *Calag* 288b; *praes* (48) *np.*: *Diar* 77, *LubPs* T3v, *UstPraw* C4v, *RejZwierz* 115, *Mącz* 387c; *praet* (23) *np.*: *RejWiz* 187, *BielKron* 442, *StryjWjaz* Bv, *PapPrPan* I, *PowodPr* 54; *imp* (21) *np.*: *RejKup* h2, *BibRadz* Ex 23/5, *RejPos* 342, *ArtKanc* L5v, *PowodPr* 67; *con* (21) *np.*: *RejWiz* 111v, *RejZwierz* 108, *RejPos* 227, *RejZwierz* 116, *StryjWjaz* C3.

*Oba a jasne (w tym w pierwszym 5 r., w drugim 4 r. błędne znakowanie)*; *retować z tekstów nieoznaczających é.*

*inf* *ratować* (192). ◇ *praes i fut 1 sg* *ratuję* (12). ◇ *2 sg* *ratujesz* (11). ◇ *3 sg* *ratuje* (54). ◇ *1 pl* *ratujemy* (1). ◇ *2 pl* *ratujecie* (1). ◇ *3 pl* *ratują* (20). ◇ *praet 1 sg m* *ratowałem*, -m *ratowałam* (5). ◇ *2 sg m* *ratowałeś*, -ś, -eś *ratowałam* (10). ◇ *3 sg m* *ratował* (29). *f* *ratowała* (8). ◇ *1 pl m pers* *ratowali(s)my* (1). *subst* -echmy *ratowały* (1). ◇ *3 pl m pers* *ratowali* (16). ◇ *fut 1 sg m* *będę ratowałam* (2). ◇ *3 sg m* *będzie ratował* (2) *BibRadz*, *BielKron*, *ratować będzie* (1) *CzechRozm*. ◇ *3 pl m pers* *będą ratować* (1). ◇ *imp 2 sg* *ratuj* (94). ◇ *3 sg* *niech ratuje* (4). ◇ *1 pl* *ratujmy* (2). ◇ *2 pl* *ratujcie* (18). ◇ *3 pl* *niechaj ratują* (1). ◇ *con 1 sg m* *bych ratowałam* (3). ◇ *2 sg m* *byś ratowałam* (6). ◇ *3 sg m* *by ratowałam* (47). *f* *by ratowała* (3). *n* *by ratowało* (3). ◇ *1 pl m pers* *bychmy ratowali* (2). ◇ *2 pl m pers* *byście ratowali* (2). ◇ *3 pl m pers* *by ratowali* (20). *m an* *by ratowali* (1) *PapPrPan*. *subst* *by ratowały* (3). ◇ *con praet 2 sg m* *byś był ratowałam* (1). ◇ *3 sg m* *by był ratowałam* (6). *n* *by było ratowało* (1). ◇ *impers praet* *ratowano* (2). ◇ *part praes act* *ratując* (8).

*Sł stp*: *retować*, *Cn* *notuje*, *Linde XVI* (siedem z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w.*

1. *Przyjść (przychodzić) z pomocą w trudnej, zwykle niebezpiecznej sytuacji; niekiedy z pozytywnym rezultatem, tj. ocalić, uratować (z niem. retten); adiuvare, auxiliari Vulg, PolAnt, Cn; opitulari Mącz, Modrz, Cn; salvum facere Vulg, PolAnt; servare PolAnt, Mącz; sublevare PolAnt, Cn; iuvare (auxilio) JanStat, Cn; auxilium ferre a. praebere Vulg; eripere, eruere, esse ad auxilium, respicere, salvificare PolAnt; liberare, mederi, porrigere manum, salutem expedire, sanare, sospitare, vindicare Mącz; liberare periculo Calag; adiumento a. auxilio esse, adiutare, adminiculari, adspirare, asservire, commodare, prodesse, subire auxilio, subvenire, subventare, succurrere, suffragari, suppetiari, suppetias mittere, sustentare Cn [w tym: kogo, czego a. co (517) – G (51), A (79) cf niżej, G a. A (387)] (590) : *BierEz* M4v; Y *Ípráwileś ták iż nigdy wytrwáć niemogli/ á náuwpák fie obracáli ci ktorzy mię kładli wnienawifci łobie. A niebył nikt ktoby ich był rátwoł* *RejPs* 26; *Nieodstępuyże tedy dáleko moy pánie odemnie/ ábowiem przygoda zawždy przedemną chodzi/ á niewidzę ktoby inny przez ciebie mógł wždy ratowác mię.* *RejPs* 31v, 210; *a kyedi bi nye vřzadnyk Colodenfky pan byenyafch Volfky [...] rathowal. thedi bi nafz wřzitkye na řmyercz pobytho* *LibLeg* 11/156v; *I řtád nieupadłę Sercze Iuž**

daley odłtepic niechczę Zwłacza gdy to obacziło Iż fię było obładziło A nikt go niemógł ratować Iedno ten czo to może dać A tak Włfechmogaczy Panie Weyzrzy nanedznego namie *RejKup* dd4v, h2; jakobych go ja mógł za brata mieć, który mogąc nie tylko mię sam nie ratuje, ale i drugie przy sobie zabawi, aby mię iny nie ratował? *Diar* 77; Myedzy tymim policzon co w odchlań włtępują/ Słtałem fie yák yeden człek s tych którzy nye czują/ Zadnego wlpomożenya/ gdy ich nye rátuyą. *LubPs* T3v, Y5; *KrowObr* 12v, 213; A gdy vřrzyłz nędzniká krzywdą ściśnionego/ Rátuy go kędy możefz á wyrwi go s tego. *RejWiz* 51, 51, 56v, 111v, 187; Takież z drugiey łtrony/ przypádnieli ná Zydowłki narod pierwey woyná/ będą ich Rzymiánie rátowác *Leop* 1.*Mach* 8/27, 1.*Par* 18/5, *Iob* 30/13; *UstPraw* C4v; *RejFig* Dd2v; Ten [król *Abejnuz*] rzekł/ to iest powinność Krolá pocźciwego/ Aby dármo rátowál/ człeká vpádłego. *RejZwierz* 21v, 24v, 115; Przytępiłes óstrze mieczowi iego/ á nie rátowałes go w bitwie (*marg*) To iest/ niedałes mu mocy przeciw nieprzyacielowi. (-). *BibRadz* *Ps* 88/44; Ze włząd mię trzymały poimánego/ á nie był nikt coby mię był rátowál/ oglądałem fię ná ráthunek ludzki/ ále go niłkad nie było. *BibRadz* *Eccli* 51/10, I 43c *marg*, *Ios* 10/4, 1.*Reg* 11/3, 4.*Reg* 6/26, 27 (13); Rzekli k niemu/ day nam do łiodmego dnia przedłuzenia/ w ktorých pollem do łwoich áby nas rátowáli/ iefli nie rátuią/ wynidzim z miáštá do ciebie. *BielKron* 64; Potkawłszy fie/ zábit Bucefal pod Alexándrem/ á by go łłudzy nie rátowáli/ byłby Alexándér zábit od Porrułá. *BielKron* 126, 58v, 61v, 83v, 114, 126 (35); *GrzegRóżn* K2v; Adsero sive assero, Powiedam. Twierdżę. Zá pewne powiedam/ teź Brónię łzczycę/ Rátuyę/ Wybáwiam/ Prziwłászczam. *Mącz* 387c, 294c, 350c, 387d, 389a; *RejAp* 128; *RejPos* 48, 48v [2 r.], 75, 193v [2 r.], 227 [2 r.], 342; *BielSat* G2; Niedrzewey [!] fie ich [*bocianięta rodziców*] pułzczą áż gdy iuż obaczą/ Ze ociec czyrłtwo z mátką zá żábkámi łkączą [!]. [...] A pátrząc iefli ktore gdzie łzkodliwie pádnie/ Tedy wnet przyleciawłszy rátuią go łnadnie. *HistLan* B2v; iużci káždy będzie rádził iáko fie łprawowác małz/ iużci będzie łławy życzyl/ iuż Boże vchoway przygody ochotnie cie rátuie. *RejZwierz* 27, 86, 95 [2 r.]; Hánnibál Krol Kártáginłki/ gdy woiował w Hiłzpániey/ Scipio [...] woiował teź iego Krolełtwo y Cártago oblegl: Połłali tedy zá Hánnibálem Cártáginenfes/ áby prziáchał z woylkiem rátowál ich gdzieby omiełzkał mułielibyłmy poddáność vczynić/ mułiał opułścić Hiłzpánią á łwoich rátowác *BielSpr* 38v; Bacząc to Rzymiánie/ pułzczáli powodźie lekkie rzeczy co wierzchem przepłynęły/ iáko łą orzechy wielkie/ iáblká/ y inne rzeczy/ ktore po wierzchu pływáią/ A tym fie żywili [*oblężeni*] áż ich rátowano. *BielSpr* 48, 56v; *BudBib* 1.*Par* 12/17, *Tob* 11/9; Zgołá trzebá nam w tym vpokorzenia to iest pokuty łwiętey/ á do Pána Bogá vłtáwicznie wołania/ gdyż on iest łprawcá włzyłtkiego/ á nikt nas rátowác nie może iedno on łám. *MycPrz* II C3; *StryjWjaz* C3; *CzechRozm* 193v, 244 *marg*, \*4v; KOrwinus on Rzymłki pan mógł bijác Gálliki/ Aleby go náłz Hinek prętko zwiázal łyki/ A nie dbałby o ptaki by go rátowáli/ Włzák to vyrzyłz iák náłz Ian męźnie łwego zwáli *PaprPan* Ov; *ModrzBaz* 67; Hulfł verlagen. Nie pomagác/ et niechcieć rátowác. *Negare auxilium*. *Calag* 288b, 168b; Miéy ná pieczy krzaki/ kóreś nád inne wyłádził. Wyłieczone w ogniu leżą/ niémáłz kto rátuiąc/ A z gruntu práwie niłzczeią/ gniéw twóy ná łye czuiąc. *KochPs* 122, 25, 164; Raz [...] Plácidus máłuczki/ do rzeki po wodę bieżał: y czerpáiąc zá dzbanem wpadł. y niolłá go iuż rzeká dáleko. Poczul to w Duchu S. Benedict/ y záwołal ná Maurá/ áby łzedł rátowác Plácidá. *SkarŻyw* 250; *KochFr* 65, 95 [2 r.]; *BielSen* 13, 14; Bo żadna tego łwiátá moc/ áni Anielłka pomoc/ nie mogłá rátowác/ áż fię łám Bog nád námi raczył

śmiłować. *ArtKanc* B6v, D13, N17v; Począł myslie PanMarszałek otych dwu rzeczach. [...] Druga aby Zborowskich ratował. *ActReg* 104, 110, 111; *GórnTroas* 67; Nie máłz nikogo/ by chciał być ochłodą/ Nie vyrzryłz/ ktoby znáiomym fię liczył/ Albo/ w wćikku/ poćiechy vżyczył. W tákief/ o Boże/ w tey/ dufzá ma toni/ Nikt nie rátuie/ życzliwy przecz łtroni *GrabowSet* Q2, Q3v; Ehei/ fkażicielu kościoła Bożego/ co go zá trzy dni znowu buduiefz/ rátuuy łámego śiebie: iefli Syn Boży iefteś sftap z krzyżá. *LatHar* 700, 700, 713; Sromotá w dno záwisłey Náwy nie rátować. *RybGęśli* C3v; *WujNT* *Matth* 15/25, 27/41, 42, *Mar* 9/22, *Act* 16/9; *SarnStat* 619; *KmitaSpit* B4v; *PowodPr* 67; Wiernie Poétá łtary/ Wyłóżył nam te dáry/ Abyśmy fię łtrzegli czáfu zły przygody/ Bo nas nikt nie rátuie gdy nábedziem łzkody. *CzahTr* I, G, H3, K3v; Iuż widzę páni moiá/ niedałz fię hánować/ Ani téz z inłzey miáry prózno cię rátować. Tákeś głęboko záłzłá we złé łpráwy twoie *GosłCast* 62, 51, 63, 64 [2 r.]; Gwałtu/ gwałtu łásiedzi/ niechcećieli moich Ścian y dáchow rátować/ rátuycie wždy łwoich. *KlonWor* 42; [Przeto, człowiecze, gdy widzisz, iż bliźniego twego chce zamoczyć [lege: zamorzyć] nieprzyjaciel duszny, pożałuj tego, opuść na mały czas sprawy swoje, a retuj brata swego bez przedłużenia, bo rychłego twego potrzebuje spomożenia, który tonie na głębokiej wodzie. *Kaz* 44, 43, 47; Trapienie a kłopotł bliłki iefł/ a niemáłz tego/ ktory by retował. *BrentTrepCat* 80v; *PorozumPowod* F5v].

*ratować kogo, czego* (29): Lecż niełtotyłz ty Owce/ toć fię nie zgadzáią/ A też ie łádá Wilcy/ po myłli drapáią. Ale kiedyby iedny/ drugich rátowáły/ Y Wilkáby vtłukły/ y cáło zołtáły. *RejZwierz* 108; ná ktorym [wyspie *Sancte Crucis*] náleżli Kánibały/ á oni czterzy niewiáfty wzięli á zwiázáli/ kthore vyrzawłzy náłze/ złóżywłzy ręce/ prołły náłzych áby ich rátowáli. A gdy ich náłzy rátowáli/ wćiekli Kánibałowie do gáiw bliłkich. *BielKron* 442, 66v; Patriam demersam extuli, Dobrzem rátował oyczynny. *Mącz* 218c, 266c, 367d, 416a; Lecż [dusza] będąc więźniem w tym łwowlolnym cieie/ Niemoże pocżąc nigdy łobie łmieie/ Przedfię czym może tym hámuie ciáło/ By nie łzáláło. Aleć może mieć wygráná ná poły/ [...] Bo rozum s cnotá pilnie fię gotuiá/ Iż iey rátuia. Acżci łnadż Dyabeł też łwoy oboz toczy/ Iáko łrogi kát zá páwęzú kroczy/ Aby rátował łwowlolnego ciáłá/ By dufzá mdlálá. *RejZwierz* 116, 32, 116v; Konie v włzytkich tákief iákief v Turnuśá/ Maro łwiádczy/ [...] Y iákief Ewripides v Rhezuśá cnego/ Opifał gdy rátował muru Troiáńkiego [tj. Troi]. *StryjWjaz* Bv; *KochTr* 24; *WerKaz* 304; *ActReg* 109, 110; iż Prokuratorowie v łádów włzelákich/ nie oddawáią Controuerłiy łwylch záraz/ á potym przypifuiá wiele/ czego przed łádem onym nie mówili/ chcąc rátować łpraw onych/ co opuścili *SarnStat* 812; *PowodPr* 54; *CzahTr* E2, G2; *KlonWor* 42; [PismaPolit 323]. Cf »ratować zdrowia swego«.

~ *ratować kogo, czego* [funkcja supinum = do ratowania] (5): [...] łtyłzác też iż Turcy z wielką mocą ciágná do Węgier rátować Budzyniá/ ktory byli ludzye Ferdynánowi oblegli. *BielKron* 191v, 311v, 312 [2 r.], 380v. ~

*ratować kogo, co* [w tym: aliquid (1)] (28): *LubPs* A5; *Leop* 1.Reg 11 arg; Zuzánná s płáczem záwoła/ [...] Pomni Pánie ná twe łády/ y ná moię cnotę. Vłtyłzál Pan iey rzewny płácz/ y wnet fię zlitował/ Rułzył Duchá w Dánielu/ áby iá rátował. *KochZuz* A4v; *RejZwierz* 17v; przyłzli do Lachis ku ludowi łpokoynemu y bełpiecznemu/ á wyliekli ie mieczem/ y miáłto łpalili. A nie mieli ktoby ie był rátował [non fuit liberator] *BibRadz Iudic* 18/28; Krol Zygmunt ná ten czás chcąc rátować

obleżeńce ná Smoleńfku/ ále nie wczás. Pořłał przodkiem z woýłkiem Konřthántego z Ořtrogá/ gdzie iuż było ná ten czás Smoleńfk wzięto *BielKron* 429, 209; *Mącz* 212b; *Prot* D2; *KuczbKat* 230; Kthoby chciał z Obozu řie bronić/ trzebá drugie woýłko mieć bliřko řiebie álbo dwie/ ktoreby rárowáło obegnáne gdyby ktemu przyřzło. *BielSpr* 69v; *BudBib Ex* 2/17, 1.Reg 23/2; *PaprPan* I; Bo ia tu mowię o tey cnoćie/ ábo o męřtwie [...]: Ktore każe [...] Oyczyźnie niedołężney pomagáć/ Religiá w niebeřpieczeńřtwie będącá rárowáć/ á dla niey y nędżę ćierpieć/ y řmierć ná ořtátek podiáć. *ModrzBaz* 39v; *ReszHoz* 136; *BielSen* 13; *ArtKanc* L5v; *KochWrJan* 18; A no Succesřia woiewowdzi cowa nas gubi czego iesli nie iest wřm przyczyná tedy nikt zywiácy na Swiecie et vbi rerum testimonia [!] ad sunt, nihil opus est verbis, achoć ztrudnořciá iednakby się to ratowac, mogło [by się mogło = *można byłoby*], y kleinoty y maiętnořć ale trzeba pracowac, anie proznowac, ani odkładac. *ActReg* 166, 131; *GórnTroas* 62; *GrabowSet* X3; Tálz [moc] y Niemce podwioldłá/ áby Polřkę ktora iuż ginie rárowáli *OrzJan* 107, 8; *PowodPr* 57; Prágnąłbych ná on czás [tj. w godzinę řmierci] Sákrámentow y káplaná/ y tego ktoby mię pořilał y pámięć moię rárował. *SkarKaz* 423a; *CzahTr* F4v.

*ratować czego* [= *od czego*] (3): Vindicare ab oblivione hominum, Rátowáć zápámięćánia luckiego/ to iest/ wznowic zář á ku pámięcy przywieřć. *Mącz* 86a. Cf »ratowáć upadku«.

*ratować co* [= *od czego*] (2): Cf »potrzebę ratowáć«, »ratowáć upadek«.

*ratować od kogo, od czego* (7): *Leop* 1.Reg 11 arg; Słyřząc potym Dawid iż Filiřtynowie oblegli Ceileř/ rárował miářtá od nich. *BielKron* 66v, 47v, 170v, 301; Ach moiá miła zrániona pátria/ Toć cie lewitá y pan s kłiędżem mija. Sámaritaná nie řlychác dziř nigdy/ Coby nędźniká rárował od krzywdy. *RejZwierc* 223; *CzahTr* G2. [Cf teř **a.** *ratować od kogo RejZwierc.*]

*ratować u kogo* (3): *KuczbKat* 365, 405; Kryřte zbáwicielu nářz v Oycá wiecznego/ řwá przyczyná ná wřzelki czás ráruy řługę řwego. *ArtKanc* L5v.

*ratować z czego* (6): Vindicare ab oblivione, Ná řwiářłořć wydáć/ rárowáć z zápámięćánia. *Mącz* 256d; Iedno řtoy mocno przy nim w řwey řtálořci/ Niech cie nie zwodzá ziemřkie obłudnořci/ Snadnie ráruieřz duřzyce vbogiej/ S tey řtrářřney trwogi. *RejZwierc* 116v; *CzahTr* E4, G2. Cf »ratowáć z niebeřpiecznořci«, »ratowáć ze złęj przygody«.

*ratować z czego* [= *od kogo*] (1): Weźmij ná řię przodkow řwych męřną řmiálořć onę/ A ráruy z řák Pogáńřkich Krzeřćijáńřká řtronę. *CzahTr* F4v.

*ratować ku komu* [= *przeciwo komu*] (1): atu trzeba dawac Rodowitom [= *ludziom tu mieszkájácy*] chetnym aby tez ratowali Rzcęptá ku tak pretkiemu y częřtemu nieprzyiácielowi. *ActReg* 131.

*ratować przeciw komu* (1): Człowiek niewinny/ człowiek vprzęymęgo Sercá/ ktory řpráwiedliwořć miłuię/ [...] Nieřzuka z cudzá řzkodá řwęy korzyřci/ Przeciw obmowcóm řářiádá ráruie *KochPs* 19.

*ratować na co* (1): Ná co to przyřřlá wyřchłá řtárořć moia? Ná tem řromotę przyřřlá? pomoźćie o moie/ Rátuyćie przyiáćiołki/ ná té džiwné boie. *GořCast* 52.

*ratować kim* (1): *StryjKron* 170 cf **b.** »pieniádzmi ratowáć«.

*ratować czym* [w tym: *aliqua re* (1)] (34): *RejWiz* 7v; Niewiářtá w iámę dziecię/ co w niey wodá byłá/ Wřzuciłá/ Cęfarz idáć/ vřrzał áno pływa. Chciał go włocźniá rárowáć/ řęká włápiło *RejZwierc* 39; Extinguere suam infamiam re aliqua, Nieyáķá rzeczá řławy řwey rárowáć cnotliwym vczinkiem

złą sławę zágásić. *Mącz* 416a, 295b; *OrzQuin* H4v; *RejPos* [226]v; *RejZwierc* 32; gdzie im też Pan Bog otwarzać y podawać rączy *media*, y *confilia*, ktorymiby y łami liebie v iego miłości y chwale záchować/ y bliźniego łwego wiare powłzechną/ Kościoł iego święty/ y łłużbę Bożą rátowác [...] mogli *ReszHoz* 136; *WerKaz* 304; aby częścią przypátrować łye włyfcy mogli/ przyczynie vpadku téy miłéy oyczyzny náłzéy: częścią też ielliby być może/ *inclinatam et pene cadentem patriae fortunam, rationibus et confilijs salutaribus* rátowáli/ á temu w czás zábiegáli/ by to *incendium armorum* [...] do Polłki też požarem iáko nieprzyłżło *KochWrJan* 18; *GórnTroas* 62; *LatHar* 76; OKrętu nawálnością od Bogá łpufzczoną tonącego/ oni Zeglarze w Proroctwie Ionáłowym dwiemá rzeczámí rátowáli: Iedná/ rzeczy obciázáiące wyrzuciáiąc: Druga/ tego kto był winnym/ z towarzyłtwá łwego zbywáiąc. *PowodPr* 54; *GosłCast* 38, 70; [*PismaPolit* 323]. Cf *Zwroty*.

*ratować na czym* [= *co*] (1): iedną tą ofiarą [*tj. mszq świętą*] y ná dufzy y ná cíele y ná zwierzchnich rzeczách nie iednego rátowano *LatHar* 76.

*ratować przed kim* [= *zwracając się do kogoś*] (3): SČzęłliwa Pánno/ [...] Niechay chęć náłzá/ tobie wdzięczna będzie/ A przed łwym Synem/ lud łwoy rátuy w błędzie. Pokorne próby puść przed święte wły/ Rącz łáfkę iednáć/ gdy grzech cíęży dufzy/ Gdyż nie máłz ktoby przed łędzim rátował/ Co łwe wyroki/ ná złólne zgotował. *GrabowSet* X3; ále [*małzonko moja miła*] żebyś też y mnie/ ktoregoś zá żywotá prawdziwie miłowála/ rátowác przed Pánem Bogiem nie zápamiętywála. *WysKaz* 48.

*ratować w czym* [*w tym: in aliqua re*] (1)] (28): Nikt inłly niewiádom iáki włtyd á iáką lekkość cíerpię ia od przełádownikow łwoich/ áż iuz práwie zemdlona myłł moiá zágłádáiąc zdáleká/ ielliby żeby mię wždy kto wczem rátował/ áno łie nikt nieobrał aby mię był namniey co miał poćiełlyć. *RejPs* 101; *RejZwierc* 123v; *RejPos* 34, 55, 211; Wielka też to rzecz y dobrodzieyłtwo/ kto będąc miłofierdziem wzrułżony/ vpadłemu/ vciłńionemu/ łtrapionemu/ z vpadku iego/ s krzywdy iego/ z vciłńienia iego pomoże/ á w tym go rátuie. *RejZwierc* 94v, 95v; W co łye praca/ y twoie obróciły látá? Któreś ty niemal włytkie łtrawil náđ księgámí [...]. Terazby owoc zbiéráć łwoiego łzczépienia: Y rátowác w záchwianiu mdłégo przyrodzenia. *KochTr* 24; KTóry móy nieprziáciél [...] Trzymał cię po té czáły/ Iendrzeiu móy drogi/ Kiedym cię ia nabárziéy łmutny potrzebował/ Abyś mię był w mym cíężkim fráfunku rátował. *KochFr* 68; *KochBr* 152; *PudłFr* 62; O Pana Gniezninskiego znim mowic zebych go rad rátował in ista eius calamitate iakobych mogł *ActReg* 79; Proszę przeto wńMM Pana racz go wń wtych wszytkich rzeczach rátowac. *ActReg* 111; *GrabowSet* X3; *KochFrag* 53; *LatHar* 47. Cf *Zwroty*.

*ratować w czym* [= *czym*] (4): Thego czálu gdy ten Syem trwał/ był Luter w Koburgu ná gránicy Fráńkoniey z rołkazánia kłiążęce<sup>go</sup>/ aby ta<sup>m</sup> będąc bliłko Augułty/ mogł ie [*posłów*] rátowác w piłaniu gdy by te<sup>go</sup> potrzebá byłá/ piłal tedy kłięgi do Biskupow y inych pánow/ y wydał miedzy lud połpolity o tym Seimie. *BielKron* 209; *Eximere notae*, Rátowác kogo w yego sławye á dobrej powyełcy. *Mącz* 102d; *RejPos* [249]v. Cf »ratowác w modlitwach«.

*Okrzyk wzywający pomocy*: »ratujcie« [*w tym: w połączeniu z V sb*] (3); [*w powtórzeniu*] (2)] (6): [*syn starosty*] dotknáć [!] łię włzetecznie pánienki S. pokułł/ [...] niłzli łię czyłte<sup>go</sup> ciála iey [*pánienki*] dotknął/ od Czártá wnetże zámordowan ielł [...]. Co gdy drudzy wyrzeli krzyknełli: rátuyćie Rzymiáne rátujćie: ta Czárnokłiężnicá/ łyná Stárołćine<sup>go</sup> zábilá. *SkarŻyw* 69; [*mnich*] vyrzał łmoká

wielkiego/ á on go pozrzeć chce: y zawałał: Rátuyćie rátuyćie/ owo mię łmok pochłanąc chce. *SkarŻyw* 252; *StryjKron* 732; Zydowie z Azyey wyżrzawfzy go [św. *Pawła*] w kościele/ wzburzyli wfytek lud/ y pochwyćili go/ wołaiąc: Mężowie Izraelfcy/ rátuyćie: Tenći to ieft człowiek ktory przeciw ludowi y zakonowi [...] wfyedy wfytykich vzy *WujNT Act* 21/28.

*W przeciwstawieniach*: »bywać ku szkodzie, opuszczać, porazić, zabić, [tracić] ... ratować« (4): *CHodkowicy* to z dawná/ ławni w łwym narodzie/ A nigdy nie bywáli/ nikomu ku łzkodzie. Owłzem gdye kogo mogli/ rátowáli zówždy *RejZwierz* 91v; *BibRadz Ex* 23/5; *BielKron* 114; *BudBib* 1.Reg 23/2; [Ale którzy zaniedbawszy pomocy Boskiej, pierwej sie o ratunek i pomoc ludzką starają, obojga więc nie miewają: ani Boskiej ani ludzkiej pomocy, i owszem tym, czym sie więc chcą i Rzeczypospolitej retować, tym siebie i Rzeczpospolitą tracą. *PismaPolit* 323].

*W połączeniach szeregowych* (17): *LubPs* A4v, A5; *Mącz* 191b; *RejAp* 30; Ano nie máłz kto połżąc/ nie máłz kto pomogąc nie máłz ktho rátuiąc/ tylko ony bydlátka chodząc zágrzewály onę niewinność iego/ poznawfzy łtworzycielá łwego. *RejPos* 19v, 163, 265, 314, 317v; Boć nie to miłtrz co łie ná ćichey wodzie wozić vmie/ ále to więtfzy kiedy wftaná wiátry burzki/ iż y rádźić/ y pomoc/ y rátować vmie/ y łercá drugim doda *RejZwierz* 113; Dáley/ gdy vřrzy kogo vćilńionego w łądzie álbo w vporze iákim/ iż go rátuie/ iż mu pomoże/ iż łie zá nim przyczyni/ á zwálzćzá takiego ktory łam łobie pomoc nie może. *RejZwierz* 140v, 32, 95, 140v; *ReszHoz* 118; *WerKaz* 304; *LatHar* 47.

*W charakterystycznych połączeniach*: ratować bliźniego, braci, domu, duszyce, jeden (jedno) drugiego (6), konających, Kościół, krewkości, ludzi utrapionych, miasto oblężone, nędznie ściśnionego, nędznika (2), obegnane, obleżeńce(-ow) (2), ojca, ojczyzny, okrętu tonącego, pamięć, pokusy cierpiące, przyjaciela (2), reliijq, rzeczpospolitą (rzeczypospolitej) (3), sąsiady(-a) (smutne) (3), sławy, sługę, służbę bożą, strapionego (strapionych ludzi) (2), swowolnego ciała, tonącego (2), uciśnionego (5), upadłego (upadłego czł(owi)eka) (5), więźnia; ratować nędzę, zapamiętania; ratować od krzywdy, od oblężenia, od pogaństwa (złych pogan) (2), od widomych przypadków; ratować z pogański(ej) (okrutny) srogości (2), z trwogi, z zapamiętania; ratować z rąk pogańskich; ratować ku nieprzyjacielowi, przeciw obmowcom; ratować na boje; ratować u (Pana) Boga (2); ratować łaską, ofiarą [= mszą świętą], rycerstwem, rzeczą (4), sakramenty, słowy (2), świadectwem, ucieczką, upominani(e)m (2), włócznią, zasługami; ratować przed Panem Bogiem, przed sędzim; ratować w błędzie, w ciężkości, we frasunku (2), w gwałcie, w niewoli, we wszystkim (wszystkich rzeczach) (3), w zachwianiu przyrodzenia, we złej toni; ratować w dobrej powieści, w pisaniu, w sławie; ratować na ciele, na duszy, na zwierchnich rzeczach; ratować z chuci, darmo, dobrze, mężnie, ochotnie, bez przedłużenia, snadnie (2), uprzejmie, wiernie, życzliwie; ratować w bitwie (2); być gotow ratować, posłać (2), przybieżeć, (przy)jechać (4), przyść (iść) (3); ratować wedle możliwości [czyjej], według swego przemożenia.

*Zwroty*: »ratować modlitwami(-ą), prośbami(-ą); ratować w modlitwach« [w tym: prośbami a modlitwami (1)] [szyk zmienny] (6:3;1): A tho pewnie rozumiey iż nas mogą rátować ći náłzy ták nábyći przyjaciele s thego márnego á omyłnego bogáctwá tego łwiátá/ tu zá żywotow náłzych prośbami á pokornemi modlitwami łwoiemi. (*marg*) Pomoc łwięthych żywych. (-) *RejPos* 193v; Prołżę was brácia/ przez Páná náłzego Iefu Chriřtá/ y przez miłłość Duchá łwiętego/ ábyćie mię rátowáli w łwoich modlitwách v Páná Bogá/ ábym był wybáwion od tych łudźi niewiernych *KuczbKat*

405, 230; *RejZwierc* 264v; Bronić mnie trudno/ lecz prośbą rátowác/ Możećie/ gniewu wiecznego hámowác. *GrabowSet* X4; POzdrawiam cię/ o Krolowa Niebieska/ Mátko Boża [...]. w opiekę y obronę twoię polecam dziś siebie łamego. Prowadz mię y rátuy y broń (modlitwą twoią) we włytkim/ żeby gory nie wzięł nádemną nieprzyaciół moy. *LatHar* 47, 425, 604; Duchowie też świętych Pátryárchow/ Apoštołow/ Męczennikow/ [...] ktorzy z Chryłtułem kroluią/ pewne y poćiefzne nam ná ziemi poługi czynią [...]. Bo lię o nas łtáría/ y modlitwami łwemi nas rátuią/ y wiele nam dobrego przez Chryłtułá y v Chryłtułá vpralzáią. *SkarKaz* 635b; [ná te<sup>n</sup> čás [!] Kościoł święthy łyny łwe modlitwami y Sákramenty/ y włytkim tym czym może retowác wliłue. *LGranWarszZwierc* 1577/70].

»ratowác z niebezpieczności« (1): Sospito, W zdrowiu záchowawam wybáwiam/ Rátuyę z niebełpieczności. *Mącz* 403d.

»pomocą, wspomóženiem ratowác« [zawsze: *radą i (albo) pomocą*] [szyk zmienny] (3:1): lekce łobie wważyli wyroki iego [Pana] á łpraw iego zánic łoby nie mieli/ á tem też wzrúfłi dobrotliwy vmyłł iego ták iż ich potem nikt żadnem wlpomóženiem rátowác nie vmiál. *RejPs* 159v; Miał niemáło przyaciół z dawná záchowálych. Ktorzy głúpich połtepkow iego litowáli/ A rádą y pomocą wždy go rátowáli. *HistLan* B4v; *RejZwierc* 140v. [Cf **b.** »ratowác wspomóženiem« *RejZwierc.*]

»w potrzebie, potrzebę ratowác« [szyk zmienny] (3:1): *BielSat* G3; *BielSen* 13; *OrzJan* 95; Bo iáko oycá z rołkazania Bożego/ y z práwá przyrodzonego/ czčić/ łłuchác/ y w potrzebách rátowác ielstefny powinni: Ták [...] *VotSzl* A4v; [Iefli tego dla Bogá nie miłuielz/ ktorego widźilz/ y potrzebę iego widźilz/ á oney nie rátuiełz: iáko Bogá ktorego nie widźilz miłowác możelz? *SkarKaz* 500b (*Linde*)].

»ratowác przyczyną« [szyk zmienny] (5): Dla tego możemy ich [świętych] prośić/ áby nędzą náłzą porułzeni/ rátowáli nas v Bogá łáfką y przyczyną łwoią. *KuczbKat* 365; *ArtKanc* L5v, L9; O Boża rodźicielko/ nie przelstáy przyczyną rátowác łudu Bożego. *LatHar* 480, 463.

»ratowác w (wielkiej a. złej) przygodzie, ze złej przygody« [szyk zmienny] (5:1): *RejWiz* 7v; *Civica corona*, Winiec Máýowy z dębowego lišcia vpleciony/ który zwykli dawác mielzczánie yeden drugiemu/ gdy mu pomogł álbo go rátowál ze złey przygody. *Mącz* 55a; *BielSat* G2; Człowiek ia nielzczęśliwy człowiek łtrapiiony/ Oczy łmutné podnołzę ná włyłtki łtrony: Vpátruiąc/ ktoli łye mnie vžáluie/ Ktoli mię w złey przygodzie moiéy rátuie. *KochPs* 187; *BielSen* 14; *OrzJan* 116.

»ratowác radą« [w tym: *radą i (albo) pomocą* (3)] [szyk zmienny] (5): *BielSat* G3; *HistLan* B4v; *RejZwierc* 140v; Iuż y tám y łám mácam/ ná Połły nákládam/ Nie ielst ieden coby mię rátowál łwá rádám [!]. *BielSen* 17. [Cf **b.** »ratowác wspomóženiem« *RejZwierc.*]

[»retowác w szkodzie«: A na tym zależy zgoda krzešciańska, gdy jeden drugiemu nie czyni przykrošci, a gdy się co nieszczesnego stanie bliźniemu, iż tak tego żáluje, jakoby się to jemu samemu stało, a retuje go w jego szkodzie według swego przemożenia. *Kaz* 42.]

»w trudnošci ratowác« (1): PRzed włytkimi źwirzety ták to zezna káždy/ Ze to łłáchetne źwirzę Koń ma przodek záwždy. [...] Bo łłuzý człowiekowi/ y ták go miłuielz/ Prácey żadney y gárdłá nic przeń nie łituie. Robi náń iáko kmiotek/ á w trudnošci káždy/ Nie vmie łie wymowić rátowác go záwždy. *RejZwierc* 183.

»ratować w upadku, upadku, upadek« [szyk zmienny] (3:1:1): Tákże ty gdjebyś mógł naleść ten obyczay/ ábyś mógł co pomoc/ posłużyć nędznikowi w vpadku iego/ nie czekay záwołania fwego od niego. Ale go ty weźmi dobrowolnie zá rękę iego/ á powoľay go do siebie/ á day rádę/ pomoc/ iemu w potrzebie iego: á czym mozeľz podpomoz/ rátuý/ nędzę y vpadek iego *RejPos* [226]v; A iż sie tu nie ozwał żadny/ ktoryby sie był miał namniey przyczynić álbo w czym rátować onego vpadku towarzyszá fwego. *RejPos* [249], [226]v; *RejZwierc* 190; Gdym przebywał iuż iákoby ná drugą łtronę/ Obaczę sie leć nie wczás áli ia iuż tonę. Wždy tákiego żadnego hayw nie vpátruie/ Aby mi rzekł owo cię w vpadku rátuie. By mi náwet ná brzegu łtoiac źerdkę wydał/ Ktoreybym sie tonący nieboraczek chwytá. *CzahTr* Cv, F4v.

»ratować zdrowia swego, swego żywota« [szyk zmienny] (1:1): Fuga salutem petere, Vciezką łobie żywot záchowác/ rátować fwego żywota vceczką [!]. *Mącz* 295b; Ale tu iest miáľteczko nie dáleko do ktore<sup>80</sup> vćiec mogę/ tám ia teraz vyde/ ábych ták zdrowia fwego rátował [*Et vivet anima mea*]. *BibRadz Gen* 19/20.

*Szeregi*: »(ani) ratować, (a, ani, i) (o)bronić« [szyk 3:1] (4): Iáko Saul rátował á obronił mężę z Iabez Gáláád/ od Naazona Krolá Ammońkiego *Leop* 1.Reg 11 arg; *CzechRozm* 245; *OrzJan* 74; *LatHar* 425. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»podeprzeć i ratować« (1): *WujJud* a7v cf *W* przen.

»ratować a podźwignąć« (1): Ínadź żadnego nie máľz dziefieýfzych czáľow náľnych/ [...] kthoryby sie k niemu [*Kościółowi*] z litościwym łercem przykłonil/ á Ínadź nie tylko áby go ráthowác á podźwignąć miał/ ále ielczze [...] łrodze gi s tymi okrutniki światá thego łłoczemy á depcemy. *LubPs* A5.

»pomoc (a. (w)spomoc, a. wspomagać, a. podpomoc), (a, a(l)bo, i) ratować« [szyk 11:4] (15): gdzie zatho v k m. profché [...] dlia náľchey cziefkosczy abifczie raczili náľchego koncza [*lege*: hońca] przepvľczicz do Xyedza Moľkyewfkiego abi nasch poľfel od nyego thesch łmyľowanya profyl ktori wznawľchi nasch vpad, ktorifmi theras podyely owa nas moze wlpomocz y rathowacz. *LibLeg* 10/63; O nedzna moia przygodo Iuż Ínac nienaidzie nikogo. By pomogl albo rathował *RejKup* f5; *BielKron* 402; *Porrigerere manum*, Podác rękę/ Prziwitác. Et Metaph. Spomoc/ Rátowác. *Mącz* 350d, 55a, 212b; *RejPos* 101v, 173, 211, [226]v; Dobrzeć iest kto z oľobná przyiacielá iákiego wlpomoga/ rátuie/ y czym moze łobie go powinowáci. *RejZwierc* 101v, 94v, 140v; *OrzJan* 95; *GosłCast* 52. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 13 r.*]

»służyć (a. usługowác), (i) ratować« (2): A ták zaľz to nie roľkolz gdy więć czás łtárości/ Przypada iuż/ á ony blifkie odmienności/ Pátrzac łobie ná ony łwoie wdzyęczne dzyatki/ A ony przed oczymá łtoia iáko kwiatki. Iuż łłużą/ iuż rátuia/ iuż więć wľzytko łporzey *RejWiz* 58v; *CzechRozm* 190v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»ratowác, (i) wybawić« [szyk 1:1] (2): Tedy Gabáończycy poľłáli do Iozuego [...] z tákimi łłowy/ [...] przyćiaęni knam co narychley á wybaw y rátuý nas *BibRadz Ios* 10/6; *Mącz* 85d. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»ratowác a wyzwolić« (1): Obegnáci poľłáli do Iozue/ profzac áby ich rátował á wyzwolił od obľężenia. *BielKron* 47v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]



*Iron.* [czym] (1): Pisał był Pan Hetman iz iedzie przeciwko Tatarom, azeby mu ztad ratunek obmyslono, ale tylko papierem ratowalismy posławszy na Wolhyn na Podole, y do Rusi, Komorniki zlisty y zVniwersały, na inszy trudno się było zdobyć wtakie bezpieczeńze. *ActReg* 124.

*W przen* [z dopełnieniem oznaczającym cechę ludzką = takiego człowieka] (1) : Y dla tych też/ ktorzy w Wierze Chrześciańskiey Powłzechney nie do końca vgruntowani/ chwieią sie wżelákim wiatrem nowey náuki iáko trzcina: ktorych krewkości/ winnichmy z miłości y z powinności łpolney Chrześciańskiey/ wedle możności náłzey podeprzeć y rátowác *WujJud* a7v.

*Przen* (15) : A pytay sie do portu kędy prawdá miełzka/ Tá cie iście rátowác nigdy nie zámiełzka. *RejWiz* 10, 10; Ani srebro iych/ áni złoto iych nie będzie iych moc rátowác wdzień zágniwania Iehowy. *BudBib Soph* 1/18; *KochFr* 96; O wybranych zborze/ Pomoż mi błagác/ niebieskiego Pána. Wy łłóncá włchodu/ y zachodne zorze/ Kráie z południá/ y pułnocne z nimi/ Rátuyćie/ ná Pána włzech/ dworze. Bo wzrúfzon bárzo/ połtępki brzydkimi/ Chcąc się ich pomścić/ w žal dni me obrocił *GrabowSet* G2; Wątpćiełz teraz W. M. iegli możecie o dźielności łwoiey: á naród łwoy iegli chcećie/ lekce łobie poważayćie: niech was nie rátuie wolność/ zacność/ y tryumphy dawné *OrzJan* 46; *LatHar* 156.

*ratować kogo, czego* (3): Thedy puścił Wąz z páłłczeki łwey zá niewiáłtą wodę iáko rzekę/ áby iá rzeká porwála. Ale rátowála ziemiá oney niewiáłty: że otworzywłzy vłtá łwoie/ y wypila rzekę/ ktorą wypułcił Smok z gęby łwoiey. *Leop Apoc* 12/16; *RejAp* 104. *Cf ratować czego czym.*

*ratować czego czym* (1): PŁyńże ma miła Wiłło/ do portu morskiego/ A rátuy wđdy czym możelz/ Krolełtwá Polłkiego. *RejZwierz* 112.

*ratować kogo (A)* (3): TO ten Kmitá bełpieczney/ závády myłli bywał/ Bo nie dawał przyczyny/ by iá był pokrywał. Y widzę iz przypowiesć/ pełni mu sie oná/ Szczęłciui tákie rátowác/ ielt rzecz przyrodzona. *RejZwierz* 67v; *RejAp* 103v; *WujNT Apoc* 12/16.

*ratować w czym* (1): Częłto więc moy łmyłł przeciw rozumowi/ W mym łercu woynę zwodzi/ [...] W tym łzyłzak áni łzpada chce rátowác. *GrabowSet* N2.

*Szereg*: »podeprzeć i ratować« (1): choćiażem pokilkákroć/ *per modum disputationis*, iákoby niektórych rzeczy pozwałał (ktorzy się w naymnieylzym punkćie/ prawdźiwie pozwolić nie godzi) á przedsię nic to podeprzeć/ y rátowác/ tey poryłowaney ściány/ páłácu Rzymłkiego [tj. *twierzeń katolickich*] nie mogło. *NiemObr* 55.

**α.** *Z podmiotem nieosobowym: Przyczyni(a)ć się do (u)ratowania, stanowić ratunek* (13) : NVż moie miłe Wići/ toć was długo kręćá/ Nieprzyiacioły ciełzác/ łámi siebye łmęćá. Bo oni ná gránicach/ będą trzy kroć bići/ A niłzi ich rátuia/ ty záváđłe wići. *RejZwierz* 103; *HistLan* F; Kogo kiedy pobożność iego rátowála? Kogo dobroć przypadku złęgo vchowála? *KochTr* 11, 18; Ieno ludzie łnádniey zakryć vmieia/ Acz nie z łercá zwierzchu łye przedsię łmieia. Mnie łmutnégo ten dowćip nie rátuie/ Wyda mię twarz/ gdy łye łerce źle czuie *KochPieś* 26; Ci práwá kierowáli ku zdrowiu R.P. á te práwá iegli rátowác R.P. nie mogły/ vćiekáli się do łróźłzego lekárltwá *GórnRozm* M3; *GrabowSet* I4; Bo cóż tákowęgo ielt Naiáłnieylzy miłóściui Królu/ coby nas ták wielá niebełpieczeńłtw otoczonych obronić mogło/ iegli nas nie rátuie mądrosć wálzey Kró: M. *OrzJan* 91.

*ratować kogo, co* (3): przyšlo im vciekác/ nálny ie gonili ná cztery mile bijąc/ ále ie noc rátowála/ gdy nálny zálie muilieli fie ściągác do woýłká łwego. *BielKron* 412, 397; á co inłze Pánłtwá przypadki rozmaíte nápráwiály/ iáko zgwałcenie Lucreciey/ y pychá Tarquiniufow/ Rzymowi Wolność ziednáła/ to tu nádzieie nie máłz żeby iáki nadziwnieýszy przypadek tę Rzeczpołpolitą rátowác mogł. *GórnRozm* K3v.

*ratować w czym* (2): ZIemiám/ o Pánie/ y popioł nikczemny/ W ciężkości zeyde: á fráłunk dáremny W tym nie rátuie *GrabowSet* S2v; RAcz miłościwie wyłłuchác próby nálze/ Pánie Boże/ oycze włzechmocny/ áby nas Zophiey świętey/ y corek iey/ Wiáry/ Nádzieiey y Miłości/ męczenniczek y pánienek twoich/ załługi w przypadkách y pokułách nálnych rátowály *LatHar* 461.

**a.** *O Bogu (i wyjątkowo o Maryi): w zagrożeniu duszy lub ciała* (169) : STAń fie nam miły pánie zá wlpomożenie y za nadzieię náłłę á wllák to iełt wiele kroć rzecz iáwna/ iáko ty nigdy niezámiełzkáłz vpádłego rátowác. *RejPs* 69, 24v, 100v, 102v, 128, 140; *LubPs* M, M2v *marg*, N6 [2 r.], T2 [2 r.], V3v, aa2; O Márya rátuý nas/ ábyłmy grzełzni przes cię byli z Bogiem poiednáni/ záchoway nas mátko y Broń. *KrowObr* 176; *Leop* 2.Par 14/11, *Is* 49/8, 2.Cor 6/2; Gdy łłyłzyłz kogo bluźniąc/ imię Páná łwego/ Sprzećiw fie iego mocy/ by był y obrzymem/ Rátuie cie pewnie Pan/ y pod lámym Rzymem. *RejZwierz* 43v; Nie boy fie robaczku Iákobie y ty Izráelu rátuie cię mowi Pan/ będe wybáwićielem twym ia święty Izráelłki. *BibRadz Is* 41/14; Stoyćiez wy tey nocy v brany/ á ia wynide z łłuzebnicą łwoią/ á Pan rátuie Izráelitow przez mię [*respiciet Dominus Israel in manu mea*] w tych dnioch w ktorychełcie miáłto podác łłubowáli. *BibRadz Iudith* 8/21, 1.Reg 8/14, 4.Reg 6/27, 2.Par 18/31, 32/8, I 371b *marg* (10); *RejPos* 49, 51 [2 r.], 51v, 165v; *RejZwierc* 263; *BudBib* 1.Reg 7/12, *Is* 50/7, 9, *Iudith* 8/21; Potym káždy z miłości Chrzełćiańłkiey/ prół łerdećnie Páná Bogá zá tym dziećiaćkiem/ áby mu [...] łálki krztu świętego vžyczył/ á bogáćtwá miłosierdzia łwoiego nád nim pokazał/ rátuie go mocą łwoią/ żeby im Szátan wiecey nie władnáł *KarnNap* C2; Ty mię/ móý pánie nie rácz odlłępowác/ Tył moiá łilá/ ty mię chćieý rátowác. *KochPs* 31; Saluum me fac deus, quonia<sup>m</sup> intrauerunt aquę. RAtuy mię pánie: bo złych przygód nawáłności Siegáią we mnie ołtátnich kołci. *KochPs* 99; Abowiém ná niebie łiedząc pan wyłoko/ Raczył łwé ku žiemi ná dół łpułćić oko: Aby plácłz włłyłzał więźniów okowáných/ Y rátował ná łmierć ołtátnią podáných. *KochPs* 152, 24, 30, 41, 47, 80 (16); Lecł [łw. Piotr tonący w jeziorze] przyłzedwłzy kłobie [...] / záwołał [*do Chrystusa*]: Pánie rátuý/ nie day mi zginác. *SkarŻyw* 598; *NiemObr* 45; Y weyżrzał ná nas Pan z niebá/ gdyž byłá ták potrzebá/ áby nas rátował/ dla tego łię ták zniżył/ łługą vczynił. *ArtKanc* B6v, P8v; IEZV Dawidow Synu/ rácz nádemną Lutołć mieć/ widzác/ co zła krewkołć zemną Poczyna: gwałtem ciągác w łwe okowy/ Nie rátuiełzli/ iam więźień gotowy. *GrabowSet* N4, D3, E3, M3 [2 r.], M4v, O4 (14); Pátrž Pánie IEzu z wyłokiego niebá/ ná mnie mizerneho człowiekáz z nieprzyiaćioły walcžącego: rátuý/ odpor im dáiącego *LatHar* 241, 179, 234, 282, 342, 583 (9); *KołakCath* C4v; *WujNT* 2.Cor 6/2, *Hebr* 2/18; Y gdy ná mię co przypádnie/ Rátuie mię Bog moy łnádnie. *CzahTr* [D2], [D2]v, H4; Tobie włzechmocny Bóże [!] z wyłokiego Niebá/ Ktory rátuiełz grzełznych/ gdziekolwiek potrzebá. [...] Džiękuie *PaxLiz* E2; *KlonFlis* B3v. [*Cf* tež wyżej przed **a.** *RejKup* dd4v, *MycPrz* II C3.]

*ratować kogo, czego* (7): [*miły Panie*] racłz miłosćiwie byc iey [*duszy mojej*] ná wlpomożenie: a z włáłłcza ze iełt ze wllęcł łtron rozłicznemi vciski vdręcłzona rátuý iey miły panie [...] aby łpręćkiego

razu nie vpadła w dol zley nadzieie a roŝpaczy o świętem miłofierdziu twoiem *RejPs* 171; *LubPs* bb5; *KochWr* 24; A iefliŝ ŝwych ŝierot/ wŝędy zwykł rátowác/ Proŝimy rácz teraz/ od nas gniew hámwác. *GrabowSet* C3, G4v, I4v; *WujNT Mar* 9/24.

*ratować kogo, co* (23): *KromRozm III* L3; Gdyż ye [*miejsce przybytku swojego*] ŝam Pan możnoŝcyą ŝwą ták ná wŝlem rátuie A z ráná yáko pilny ŝtroż záváždy o nim czuye. *LubPs* M3v, hh5; Abowiem [*Jezus*]/ iŝ był kuŝzon/ moŝe ty rátowác/ ktorzy ŝá kuŝzeni? *KrowObr* 49; *Leop 3.Mach* 7/5; *BibRadz Ps* 106/6, *Ier* 30/10; *RejPos* 44v [2 r.]; *RejZwierc* 155; Opaŝály mię były powrozy ŝmierci [...]. Lecz imienia Iehowy przyzywałem/ proŝę Iehowo rátuý duŝę moię. *BudBib Ps* 114/4; Wybawŝe nas ręką twoią/ á rátuý mię opuŝczoną/ bo nád cie nie mam inego wŝpomocyćielá. *BudBib Esth* 14/13; *BudNT Hebr* 2/18, 5/7; *GrabowSet Iv*, K3v, M3; *LatHar* 215, 216, 248, 408, 486, 499.

*ratować czego* [= *od czego*] (2): *RejPos* 127 cf »ratować upadku«.

~ *ratować czego* [*w funkcji supinum = do ratowania*] (1): *RejPos* 237 cf »ratować upadku«. ~

*ratować od kogo, od czego* (4): Pátrz iáko teŝ ználazł Pan drugą drogę rátowác [!] wiernych ŝwoich od tego krolá okrutnego y od tego Hetmáná iego [*tj. króla Aswerusa i Amana*] *RejPos* 127v; Gdyż cie człowiek czáŝem od widomych przypadkow rátowác moŝe/ ále od niewidomych á od przypadłych ŝaden iny iedno Bog twoy á Pan twoy. *RejZwierc* 199v; *BudBib Ps* 58/2. Cf »od zaginienia rátowác«.

*ratować przeciwko komu* (1): Potym wybrał ŝie y walczył przeciwko Filifitynom [...]. Y rátował go Bog przeciwko Filifitynom/ y przeciwko ludu Arábkiemu [...] y przeciwko Ammonithom. *Leop 2.Par* 26/7.

*ratować czym* (6): Bo yeŝliŝby mnye ŝam Pan moy ni czym nye rátował/ Zdáloby mi ŝye ŝem duŝę moyę w pykle chował *LubPs* V3v; *BibRadz Is* 41/10; *KochWr* 24; Lecz/ Oycze dobroći/ moiego wołania Ná ŝtronę nie rzucay/ pomni ŝákkę ŝwoię/ Rátuy miłofierdziem/ ŝmutną duŝę moię. *GrabowSet* K3v, O3v, S2v.

*ratować w czym* (24): tę błogofłáwioną Pánnę lžac y ŝromocác/ názywáią mátką miłofierdzia: áby [...] ŝlodkoŝcią/ drábiną/ y orędownitzką bylá/ w ŝmutkach y wtroŝkach rátowálá *KrowObr* 155v; *CzechRozm* 204; Ciebie on [*Bóg*] z łowczych obierży wyzuie/ Y w zaráŝliwym powietrzu rátuie *KochPs* 138, 207; Pánie/ iefli naleŝy tobie ŝię zmiłowác/ A moŝeŝ y w oŝtátnim zginieniu rátowác/ Weyrzy ná mię ŝmutnégo *KochFr* 108; Twórcá rzeczy y zbáwienia/ Dawcá iefł dobrégo mienia: [...] Niewinnoŝci rad folguie/ W kłopoćie prędko rátuie *ZawJeft* 16; *CzahTr* F4. Cf *Zwroty*.

*ratować skąd* (1): Nie lękayŝe ŝię ŝlugo moy Iakobie/ mowi Pán/ áni ŝię boy Izráelu/ ábowiem oto ia rátuie ciebie z ŝiemie dálekicy/ y naŝienie twoie z ŝiemie więŝzenia *BibRadz Ier* 30/10.

*W przeciwstawieniach*: »ratować ... dáć upaŝć, pomŝcić ŝię« (2): Pátrzayŝe iáko wnet Pan Bog znalazł prętką drogę ráthowác wiernych ŝwoich/ á pomŝcić ŝie nád niewiernymi ŝwemi á nád ŝprzeciwniki ich. *RejPos* 127; *BudBib 2.Par* 25/8.

*W połączeniach szeregowych* (6): *LubPs* Z3v; Obaczymy teŝ w Pánie Kriŝtufie przykłád miłofici przeciwko narodowi ludzkiemu/ iŝ on miłoficiwie wyŝluchawa/ rátuie/ á wŝpomaga ty/ ktorzy ŝie wćiekáią do niego/ á w potrzebach ŝwych wiernie wzywáią iego. *RejPos* 44v, 244; ŝWięta Márya/ rátuý nędzne/ dopomoŝ ŝtruchlálym/ poćieŝ ŝmutkiem ŝtrwoŝone/ modl ŝię zá poŝpolŝtwem/ przyczyn ŝię zá duchowienŝtwem/ czyń modlitwę zá naboŝną pćią niewieŝcią *LatHar* 408, 219, 486.

W charakterystycznych połączeniach: ratować dobrego, duszę (3), grzesznych, krewkości (G sg), mdłości, nędznego (nędzne) (5), niedołącznych, niedoskonałość, niedowiarstwa, odpor dającego, opuściła (opuszczoną) (2), oziębłość (2), w pokusach będących, sierot, sił strapionych, słabość serca, smutnego, na śmierć ostatnią podanych, świata, troskliwe, ubogiego (ubożuchnego) (2), upadłego, wiernych (wierne) (5); ratować krewkości, niedowiarstwa; ratować od nieprzyjaciół, od niewidomych a przypadłych przypadków; ratować łaską, miłosierdziem, nauką, ofiarą; ratować w doległości, w kłopotcie, w ostatnim zginieniu, w pokusach, w smutkach, w troskach, w zaraźliwym powietrzu; na wszem ratować (2); ratować z litości, łaskawie, z łaski, miłościwie (4), pewnie (3), prędko (2), ręką swą, snadnie (3), wczas; nie omieszka(wa)ć (nie zamieszkać) ratować (6).

Zwroty: »ratować w niebezpieczeństwie« (1): Rátuyże nas iedno náłz wńzechmogący Pánie w thym niebełpieczeńłtwie *RejPos* 51v.

»ratować w niedostatku, w nędzy« = *adiuvare de inopia Vulg* [szyk zmienny] (3:1): Ten Pan nędzną duffę moję z wyeczney śmyerći wydarł [...]/ Miłościwye mye rátował w káżdym niedoftátku. *LubPs* aa2, Y5v; *Leop Ps* 106/41; *RejPos* 210v.

»ratować w (ostatecznej) potrzebie« (4): Bowiemem ia Pan Bog twoy com z Egiptu wywiódł ciebye/ Cyebye ia łam rátuię tu w kóždy twoiey potrzebye *LubPs* S4v; *BibRadz* I 436b marg; *KochPs* 186; O Pánie Iezu Chryłte/ Oycze rozlicznego miłóśierdzia/ rácz pokázác miłóśierdzie nádemną vbożuchnym łtworzeniem twoim. Rátuy mię w tey ołtáteczney moiey potrzebie. *LatHar* 653.

»ratować w (nędznej a. ostatniej, a. upadłej) przygodzie« [szyk zmienny] (4): Náłz ten dobrotliwy Pan kthory wńłytki łnádnye/ Miłościwye podnośi gdy tu kto vpádnye/ Rátuye też káżdego w vpádłej przygodzye *LubPs* ff; *RejPos* 244; Sam ty/ niebełski pánie/ zdrowiem łzáfuielz/ Y w ołtátnich przygodách łnádnie rátuielz *KochPs* 5, 40.

»ratować z śmierci« (1): Ktory [*Chrystus*] we dni ciáłá łwe<sup>80</sup> y modlitwy y prozby ku onemu kthory iy mógl rátowác z śmierći [*servare illum a morte*]/ zkrzykiem mocnym y łzám/ przyniołł *BudNT Hebr* 5/7.

»w uciskach(-u) ratować« = *de angustis eruere PolAnt* [szyk zmienny] (3): Y wołáli do Páná z vtrapienia łwego/ á rátował ie w wćilku ich. *BibRadz Ps* 106/6; *KochPs* 68; *CzahTr* [D]v.

»ratować upadku, w upadku« (2:1): Pátrz iáko tu Zuzánnie Pan náłazł drogę przez máłe dxieciátko rátowác vpadku iey. *RejPos* 127v; Vkazał tu Pan w tey przypowieści łwoiey/ iż on nigdy nędznego á vpádłego człowieká zániechác nie raczy/ aby go łpomoc á rátowác niemiál/ w nędzy á w vpádku iego. *RejPos* 210v; zrozumiey co o mnie Kriłtufie Dawid powieđał/ [...] zem ia przyłzedł ná zbáwienie twoie/ á rátowác káżdego vpadku w nędznym łerczu twoim. *RejPos* 237.

»od zaginięcia ratować« (1): Porzuc łniew łwoy Oycze/ á vtrápionego Záłóścią: chćiey przyiác/ zá łwego włáfnego/ Chćiey od záginienia/ ręką łwą rátowác *GrabowSet Cv*.

Szeregi: »(i) bronić a (i) ratować« (2): *LubPs* L3 marg; gdyłmy Zydy z łáłki náłłey záłedwie przy gárdlech záchowáli/ tegołmy też łkuthecznie doználi/ że ie Niebełski Bog y bronil y włáfnie iáko oćiec ná włzem rátował [*ut patrem pro filiis semper pugnare*] *Leop 3.Mach* 7/5.

»ratować i pocieszyć« = *adiuvare et consolari Vulg, PolAnt (2)*: Vczyń łemną znak ku dobremu/ áby widzieli ci co mię nienawidzą/ á byli z háńbieni: żeś thy Pánie ráthował mię/ y poćieffyłeś mię. *Leop Ps 85/17; BudBib Ps 85/17*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»podeprzeć (*a. podpierać*) a (*i*) ratować« [*szyk 2:1*] (3): *BibRadz Is 41/10; RejPos 274v*; także y Bóg [...] praw ludzkich/ y vchwalonych zwyczajów/ obiáwieniem łámégo siebie/ y náuką fwą niebieską podpárł/ y rátował. *KochWr 24*.

»(ws)pomoc (*a. (ws)pomagać*) a (*i*) ratować« [*szyk 3:1*] (4): Pánie nie máłz v ciebie żadney rozności/ w mále pomoc á rátować álbo w wielu [*utrum in paucis auxiliis an in pluribus*] *Leop 2.Par 14/11; RejPos 44v, 210v*; W czym nic nie wąpię/ iż mi łam Pan pomagác y mnie rátować będzie. *CzechRozm 205v*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»ratować a (*i*) zbawi(a)ć« [*szyk 1:1*] (2): Bo dam cię ludowi te<sup>mv</sup> murem miedzianym/ obwárowánym/ y będą walczyć ná cię/ ále cię nie zmogą/ bo ia łtobą zbawiáiąc cię y rátuiać cię [*servem te, et eruam te*] mowi Iehowá. *BudBib Jer 15/20; LatHar 612*.

*W przen [z dopełnieniem oznaczającym cechę ludzką = takiego człowieka] (8)* : *LubPs bb5*; łłuchayże iáko Pan nigdy nie zámiełzkawa ná wšpomózenie wiernym łwym/ áby nie miał podeprzeć á rátować mdłości ich *RejPos 274v*; Pífzczę/ iák ptáfzę/ od mátki zgubione/ Hukam/ iák gołáb/ po dziećciách łtráconych/ Vłtáią oczy/ w niebo wyniešione/ Gwałt cierpię/ Pánie/ rátu y síł łtráponych. *GrabowSet G4v*; Dopomoż Pánie Iezu/ krewkości moiey: rátu y zágrzey oziębłość moię *LatHar 215*; [*Modlitwy do Panny Maryjej*:] Przez śmierć Iezufa miłego/ Przez łmutki łercá twoiego/ Rátuy łłábość łercá mego. *LatHar 499, 216, 248*; A Iezus rzekł mu: Iełli wierzyć mozełz/ wšzytkoć iełt podobno wierzącemu. A nátychmiałt záwołáwłzy oćiec onego dziećciá/ ze łzami rzekł: Wierzę Pánie: rátu y niedowiárlłtwa mego. *WujNT Mar 9/24*.

**a.** *O bogu pogańskim (3)* : Niechże łeras ci Bofłzkowie tu do was sftępiuá/ A czáfu tákiey potrzeby niechay was rátuia. *LubPs gg5v; BibRadz 2.Par 28/23*.

*Szereg*: »ratować i pomoc« (1): Iełzcze z ráná Báálá/ wołáli łwoiego/ Izeby ich rátował/ y pomogł wšzyłtkiego. *HistHel C*.

**b.** *Wesprzeć (wspierać) materialnie, zwłaszcza datkami pieniężnymi; też znaleźć (znajdować) pomoc materialną (37)* : *RejWiz 187*; Rátuy vbogiego dla przykazánia/ á w iego vbołtwie nieopułzczay go prozno. *BudBib Eccli 29/12*; Beatus qui intelligit łuper egenum. Szczęśliwy/ który łudzi vpáđłych rátuie/ Pan téż w iego niełzczęšciu nád nim łye łmiłwie. *KochPs 60; ReszHoz 117, 134*; Przeto ošięroćiáłégo człowieka ratować nád iáłmużnę dánia przekłádaia. *SarnStat 1275*.

*ratować czego (1)*: *HistLan B4 cf W przen*.

*ratować kogo, co (10)*: *KrowObr 142; BielKron 192v; RejPos 342; HistHel B3; StryjKron 170*; Ten [*król Zygmunt III*] y Krákwfkie Licoeum przełławne/ Wšzyłtkim náukom mieyłce łtárodawne/ Od Džiádów łwoich z gruntu wywiedźione/ Hoyną ręką łwą rátuie/ zwáłłone. *GrochKal 16; OrzJan 126; JanNKar B*; A mam zá to/ żeby y Ich Mość Pánowie Duchowni/ *in maiori necessitate*/ zwłáłzczá przeciw Pogánom/ nie byli oyczyźnie łwey *crudeles*/ mogác iá téż niepomáłu rátować *GrabPospR L2v*; Radbył moy oycze, gdybyš ná to chciał zezwolić, Iednemu młodzieńcowi zacnego rodu,

Przyjacielowi fwemu y rowiennikowi, Ktory prze nieostrożność y nieromyślenie, Wýtkę máiętność fwoię nieborak vtyrał, Dobrze vczyñił: chciałbym rátować chudzinę. *CiekPotr* 22.

*ratować czego* [= *od czego*] (1): Cf »ubostwa ratować«.

*ratować co* [= *od czego*] (2): Cf »niedostatki ratować«, »potrzeby ratować«.

*ratować do czego* [= *na jaki wydatek*] (1): Ták o onych Robertách/ y Henrykách Stephanách w Paryżu/ łychamy/ że ie Król Fráncuśki Henryk [...] Wtóry/ do wydánia káraków Gréckich z fkárbu fwégo znácznie rátował. *JanNKar* B.

*ratować z czego* [*w tym: de aliqua re* (1)] [= *z jakiego źródła*] (3): ábychmy thych fkárbow ziemfkich wżywáli fkromnie/ pobożnie/ poćciwie/ [...] nikim nie gárdzili/ nikogo sobie lekce nie wáżyli/ owfzem komubychmy mogli s tego dobrá nam dármo nádánego wfpomagáli/ rátowali *RejZwierc* 139; *JanNKar* B; *VotSzl* Dv.

*ratować contra aliquem* (1): ták iżby y Annaty/ ktore przed tym do Rzymu dawáli/ y ty pieniądze ktore zá fakry támże połyłaią/ do tego fkárbu Rzeczypořp: oddawáne były/ *cum iustissimo consensu Romani Pontificis*: bo widzác iáki řtos od niewiernych Pogan/ zá wielkú część Chrześciójánřtwá Koroná Polřka wytrzymawa/ iefstem tey nádzieie/ że nie tylko nam tego co násze włafne iefť dla obrony vřtapi/ ále owfzem ták rozumiem/ że *et de propriis quibus abu<sup>n</sup>dat opibus, contra tam crudelem et totius Christianitatis hostem*, nasby iefťcze rátował prořzony *VotSzl* Dv.

*ratować czym* (9): *BielKron* 192v; *HistLan* B4; Azafz co porádzić vmie? bo iefť silny prokurator. Azafz kogo czym rátuie? álbo komu pieniędzy požyczy? bo chłop závády przy grořzu. *RejZwierc* 143; HAnnibal gdy obegnał miářto Calsilinum Rzymřkie nád Rzekú ktorú zwano Vulturius/ chcąc ich Rzymiánie rátowác żywnořciú w oblężeniu/ puřczáli po wodzie mąkę w becőkách/ ktorú chwyřáli obegnařcy ná wodzie. *BielSpr* 48; *HistHel* B3; *ActReg* 15; [Ale Szkánderbeg [...] vcřciwemi słowy/ onym Turkom dziękiował/ [...] y řtráwnymi rzeczúmi ná drogę rátował. *BarlBaz* 38 (Linde)]. Cf *ratować czym na kogo*; »ratowác wřpomożeniem«.

*ratować czym na kogo* (2): że mimo żołniérzá domowégo/ którégom máło co wysřzéry wřpomniál/ mař wářzá kró: M ná pomoc sobie inřnych pořtronnych Króřów y ludźi niemáło/ kóřrzy máiętnořciú řwú/ wářzę kró: M. ná Turká rátuia: ktorú łamiř dobrowolnie do rąk wářzéry kró: M. odfyłaią *OrzJan* 126. Cf »pieniádzmi ratowác«.

*W przeciwwstawieniu*: »szkodzić ... ratowác« (1): (*marg*) Máiętnořć bliřniego řprawiedliwie kupuiący niegrzeřlá. (-) Abowiem ták czyniac/ nietylko bliřniemu nieřzkodzą/ ále go teř bárzo rátuia: poniewař iemu więřszy pożytek pieniądze vczyñić mogú/ niř oná rzecz ktorú przedawa. *KuczbKat* 350.

*W pořłóceniach szeregowych* (3): *LubPs* S5; gdy my obiecuiemy y řlubuiemy Pánu/ wedłóg řłowá iego/ [...] vbogie zákládác rátowác/ y wřpomagác. *KrowObr* 142; *RejPos* 233.

*W charakterystycznych pořłóceniach*: *ratowác bliřniego, chudzinę, człeka potrzebneho, osierocialego człowieka, sirotki, starořci* (G sg), *ubogiego (ubogie)* (2), *upadłego (ludzi upadřlych)* (2); *ratowác jałmuřnq, majętnořciq* (2), *spiřq, strawnymi rzeczúmi, żywnořciq* (2); *ratowác z skarbu; ratowác hojnq rękq, znacznie; ratowác w oblężeniu; ratowác nie zaniechiwác.*

*Zwroty:* »w nędzy, w niedostatku, w ubóstwie, niedostatki, ubostwa (*G sg*) ratować« [szyk zmienny] (1:1:1:1:1): *RejPos* 233; *ReszList* 164; Dlatego iż chudziná niebył, y dziś nie iest Złośliwym: chciałbym iego vbożtwá [!] rátować. *CiekPotr* 23, 25; Tylko vbogim sługá swym nie pogardzaycie/ Mná brátem swym ktoremu rąk swoich podaycie. A w vbożtwie poczciwym dżifiefyżym rátuycie/ Mnie zewsząd vpádłego łáfká tą dáruycie. *CzahTr* G3v.

»pieniądzmi [na kogo] ratować« (1): Nowogrodzanie [...] Xiążę swoie Iarosławá trzeci kroc y pieniádzmi ná żołnierze Waragi/ y ośobliwie swoim Rycerstwem Rułkim rátowáli/ nápominaiąc go/ áby nieprzeštawał dobywáć Kijowá *StrykKron* 170.

»w potrzebach, potrzeby (*A pl*) ratować« [szyk zmienny] (2:1): Legatowi Apoftolŕkiey stolicy [...] w przyiechánium y w odiechánium/ bedę wćciwość wyrządzał/ y iego w potrzebách rátował. *KrowObr* 127v, 128; A bliżniemu kędy możelz/ ábyś życzył wżytkiego iáko sam sobie/ á gdzye możelz rátuy/ wípomagay/ opátruy potrzeby á niedoštátki iego. *RejPos* 233.

»ratować w przygodzie« (1): Włzák oni brácia Iozefá Iszakáią/ A do gumien się do Egipťkich máią/ A wory wżiáwży pokupili żyto Zá słuźne myto. Nie Iozef Iszuka rodziny z obrokiem/ Choć ták był mądrym y świętym Prorokiem/ Choć ich mógł łádem rátowáć w przygodzie/ Nie bywży w wodzie. *KlonFlis* D3v.

»ratować w upadku« (1): Rozładźcye sirotkę w yego nyewinności/ Pomoźcye vbořtwu do sřráwyedliwości/ Rátuycye w vpádku człeká potrzebnego *LubPs* S5.

»ratować wspomóženiem, [pomocą]« [szyk zmienny] (1): A kogo możelz rátuj czym możelz/ iefli nie máięthnoćią álbo wżdy wípomoženiem iákim/ tedy wżdy rádá álbo pomocą *RejZwierc* 35v; [Przepámieřtales bliźniego sřwego pomocą y iáłmuźná rátowáć/ co toź waży iákobyś iego włálne wżiáł. *GrzegŻarnPos* 2/355 (*Linde*)].

*Szereg:* »ratować, (i) (ws)pomoc (*a. wspomagać*)« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 342; ánoś iuz pewien zdrowia/ boć go wżyřcy życzą: pewieneś pokoiu/ bo cie wżyřczy sřrzegá: pewieneś dobrego mienia/ bo cie zázwdy wżyřcy rátuiá y wípomogá *RejZwierc* 102, 139. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

*W przen* [z dopełnieniem nieosobowym oznaczającym cechę ludzką = takiego człowieka] (1) : Owa on nędzny sřtárec w wielkiey sřwey żáłořci/ Myřlił czymby rátowáć mógł nędzney sřtárořci/ Widząc że go iuz dzieci ná wżzem opuřciły *HistLan* B4.

*Przen* (1) : NAdobnelz to obrařki/ y dořyc kielichow/ Lecź wáruymy zápuřcić/ z ordy do nich mnichow. Ktorzy żywym obrázom/ Páńłkim [tj. *ludziom*] nie folguiá/ Pewniećby y ty tłukli/ choć im tu dutkuiá. Lepyey gdyby ty martwe/ żywych rátowály/ Y lepřzychby odpuřtow/ niź z Rzymá dořtály. *RejZwierz* 106v.

**α.** *Z podmiotem nieosobowym: Przyczyni(a)ć się do (u)ratowania, stanowić ratunek* (2) : Otoć iedno tá sřkrzynká iuz mi pozostáłá/ Ktora mię wżdy w sřtárořci moiey rátowáłá. *HistLan* E2v.

*Zwrot:* »ratować niedostatku, [nędzę]« [szyk zmienny] (1): Ná ten czás wáłzá obfitość/ niech rátuie ich niedoštátku [vestra abundantia illorum inopiam suppleat] *WujNT* 2.Cor 8/14; [Iáłmuźná nędzę człowieczá rátuie *HerbOdpow* Rr6 (*Linde*)].

**c.** *W chorobie i innych dolegliwościach: przynieść (przynosić) ulgę, (u)leczyć (15)* : A co ieliby tám siedząc [chory w cieplicach] o iáki przypadek niespodziany przyšzedł/ co rychléy niech go tám ratuie. *Oczko* 31; Próżné lékárstwo gotuiefz ná rány/ Bo człowiek tám iest bárzo zfráfowány/ Ze írogich rázów/ ná zdrowiu ízwánkuie/ Tám/ że go żaden lekarz nie rátuie. *ZawJeft* 27.

*ratować kogo (G) (1)*: Theż gdy ktore záchoruie/ [w małżeństwie] Iedno drugiego rátuie: Wiernie á pilnie przygláda/ Y wšzeláki mu wczás džíáá. *ArtKanc* V3.

*ratować kogo (A) (1)*: *LatHar* 535 *cf ratować w czym*.

*ratować czego [= od czego] (1)*: A iefli iest [franca] íkromnieyíza/ że wnétrza/ nie tám bárzo záráziwízy/ tylko ná íkórę íye wydáá/ á w krošty/ álbo wšwierzb/ nie zbytnie iádowity/ obróciá/ Cieplicámi íey rátować możem *Oczko* [40].

*ratować czym (4)*: wšzáków będáli tám [w nozdrzach] krošty/ łupiéże/ mięšo nárošlé (*Polypum* zowiém) Cieplicámi rátować íye moze [może się = można]. *Oczko* 14v, [40]; *LatHar* 535. *Cf* »pomocą ratować«.

*ratować w czym [= od czego] (1)*: Bądż pochwalony Pánie Iezu Chryšcie/ ktoryš flugę Pogáńškiego iednego rotmištrzá/ lámą wolá w ciężškim páralížu rátwoá. *LatHar* 535.

*Zwroty*: »ratować choroby« (1): Któremu to vpadkowi/ że náтуры náłze podleglé íá bárzo/ oto [Bóg] íam lékárštwá im rozmáite podáá/ y tám do nich chęci człowiekowi ípráwił/ íz ktoby niechciáá choroby rátować/ á z niey íiebie y drugiego dżwignáć/ íefzce nie był widžian *Oczko* 1v.

»pomocą ratować« (1): Krew gdy człowieká vydžie/ żywotá oftrada: á iefli go pomocą zábiegná y rátuia/ iednák go mdło záchfycá/ á wšzákże dobrze gdy śmierć vprzędzá. *SienLek* 144v.

*Przen [czego] (1)* :

*Szereg*: »ratować, pomoc« (1): íz bárzo nędzna á íchorzáá w tobie leży oná fláchetna dzyeweczká twoiá/ duŹyczká niewinna twoiá [...]. A iákož íie íey rozlitowáć nie maŹ/ gdyž wiefz że íey tho ímierthelna chorobá/ iefli íey wždy nie naydzyeŹ wípomożenia iákiego: kédyby íey rátować/ czymžeby íey pomoc/ gdziežby íey doktorá ízukáć? *RejPos* 75.

**α.** *Z podmiotem nieosobowym: Mieć działanie lecznicze, być skutecznym lekarstwem (6)* : wšyŹtko to šíarczáne [wody]/ moc tę máiacé/ chorego który w nich íiedži/ rátować/ cíáło zágrzewáiac/ odwilžáiac/ otwieráiac/ zmiękcžáiac/ potym y potwiérdžáiac. *Oczko* 25, 3v.

*ratować czego [= od czego] (1)*: którzy co ná wierzchu máia/ iáko więc Źwierzb bywa/ krošty/ wrzódy/ fištuły/ róže/ [...] y ínfže wšyŹtki zwierzchowné plugáŹtwá/ kthórych tu miánowáć/ íęzyk náłz nieumié: [...] których to/ mogáć též co rátować takie wody/ ále przedty<sup>m</sup> j wnétrznými lékárštwy/ y niemniéy zwierzchnými opátrzyć íe trzeba *Oczko* 13v.

*ratować komu (1)*: Przeto Cieplice żyły otworzá/ plugáŹtwá wyfuŹzá/ mácíce vmóćniá/ [...] a co nawięŹŹa/ płodnieyŹé niż były vczynia: á ówém co więc donoŹić niemogá/ áby przed czáfem nie porzucáły/ lepiéy niż ínfze wšyŹtkich bab párzenia/ prędzey rátuia. *Oczko* 15v.

*Zwroty*: »ratować choroby (A pl)« (1): Cieplice rátuia choroby žimné á wilgotné. *Oczko* [41].

»zdrowia ratować« (1): Mędrízych íye w tym rádži/ wšyŹtkie myŹli íwe do tego znoŹi/ áby nic mimo íye niepuŹcił/ bądż w domowych/ bądż w cudzožiemškich rzeczách/ coby choroby odpędzić/ á zdrowia rátuiać/ żywotá przedłużyć mogło *Oczko* 1v.



**d.** *Przystąpić do współpracy (współpracować), przyjąć (przyjmować) na siebie część zadań, którym ktoś inny nie może podolać (30) :*

**α.** *W pracy; sublevare labore Cn (8) : A tefz Kryftus iefł thák doftátetzn y dołkonáły Iednátz y przytzyńcá/ iż żadnych pomocników ktorzyby go rátowáli niepotrzebuie *KrowObr 213; Wízákze ia wiedząc do íiebie/ że z tak wiele ííły w ięzykoch bieglóści/ iakieyby tá rzecz potrzebowała/ we mnie nie było/ wzywałem do te<sup>so</sup>/ onych mężow/ o ktorych lepiej niż o łobie y rozumiałem y teraz rozumiem/ profząc áby dla chwały Bożey pracę tę ábo wízytkę ná íię wzięli/ álbo by wždy mnie rátowáli/ á zwłáfzczá do ksiąg ítárego przymierza/ á to dla Ebreyłkie<sup>so</sup> ięzyká/ bez ktorego wtey mierze nielza nic godnego y dołkonálego vczynić. *BudBib bv.***

*ratować kogo (A) (3): To gdy vczynili/ zázágnęli bárzo wiele ryb/ ták iż íię rwála íięć ich. Y dali znác towarzýřom co byli w drugiey łodzi/ áby przyřzli á ratowali ie [*ut venientes simulcaperent ipsis*]/ á ták przyřzli á nápełnili obie łodzi *BibRadz Luc 5/7; RejPos 173v; WujNT Luc 5/7 [zawsze przekład tego samego tekstu].**

*ratować w czym (3): BibRadz \*5; Bo záprawdę thákovą pracę íwoię nie dla ktorego pożytku czynię álbo chwały/ [...] ále dla miłóści połpolitey rzeczy/ [...] ácz mi to zá trudnością przychodziło/ bo mię w tym żadny rátować nie chciał [!]/ widząc iż z tego pożytku włáfnego nie máłz *BielKron 334v; Tákze y márinarz gdy íię iuż powrozy pádáia/ zágle íię kołyřą/ kotwice íię rwa/ iefłi z ochotną twarzą á połtawą do máłztu y do ínřich przýpraw íię miece/ wízytkim dobrze tuřzy/ iuż íię teź wízyřcy ná pomoc iego łkupiá/ y w czym mogą tedy go rátuia. *RejZwierc 96v; [AktaSynod IV 4]. Cf Zwrot.***

**[Zwrot: »w pracy retować«:** A ten [*řługa kościelny*] ma być opatrzon kila wepół radnymi, mężmi oświeconymi a bogobojnymi, [...] ktorzy by mu wiernie pomagali i w pracy go retowali *AktaSynod I 76.*

*Szeregi: »pomagać i ratować«: AktaSynod I 76 cf Zwrot.*

**»retować i zastępować«:** Powinności akolitów: [...] 11) Gościam řłużyć. Braciej nogi umywać etc. 12) Dyjakonów pomocnikami być, w ich powinnościach to retować i zastępować, gdzie by ich nie było. *AktaSynod IV 4.*]

**β.** *W walce (22) : Wydze hayn řchoragwiá moia Hetmani na morze řtoia. Skokiem draby zdrabinami Święty Irzi racz być řnami. Abych my tych ratowały Czo íię ná mur wřanczowały. *RejKup Cv; [Achilles]* Powiedzyał teź náořtátek/ ku potrzebie tákiey przyřtápic chcę będyeli moy čás/ á nie będyeli/ tedy Rycerze řwoie pořłę. Podzyękował Agámenon/ máiać tę nádzyeię/ kiedy [*Achilles*] vyrzy řwoie pořtępowáć ná zad/ będye ich rátował řwoia ořobá. *BielKron 58v, 242v, 247, 311; Trzeba mieřca pewnego řzukać obozowi [...]. Trzeba wiedzieć/ gdzie ktorim xtałte<sup>m</sup> lud řzikować/ Ze by ieden drugiego řnadnie mógł ratować. *KochSat [C2]; Páchoł Kuffel píařtuie/ mieczem íię podpiera/ Choćia go nikt nie wřiaęa/ rzkomo íię wydźierá. Aby Pána rátował/ bo go iuż rániono/ Pomogłćibych był pánie/ ale mi broniono. *BielSat C4 [idem BielRozm]; RejZwierc 251; Alexander [...]* po řtronách y ná calu miał inny lud/ ktore oni zwáli *Manipulares, Auxiliares, Triarii*, lekko zbrojni/ ktorzy zawždy ná mieyřcá řpracowáných przyřtępowáli/ owi zářie odpoczywáwřzy řwoich rátowáli/ á ták bes przeřtánia to czyniać nigdy nieuřtáli *BielSpr 42v; Węgrowie řá Ludźie lekkozbrojni [...]* ná Koniech rownych/ ieźdźá/ zwłáfzczá Vřarze/ cí íię potkáia z nieprzyiaćielem dobrze ze wřzego***

fkoku. Ieśli przełomią czoło nieprzyaciółskie poczną sobie dobrze/ ieśli nieprzełomią/ wstąpią na zad aby ich drudzy ratowali *BielSpr* 66, 18, 54v, 70v; *BielRozm* 22; Ieśliby ieden nie mógł ządzierzeć na sobie nieprzyaciela, tedy go bliższy winni ratować. *SarnStat* 131.

*ratować kogo* (4): [na Turki trzeba] wołkć mieć blisko od siebie trzy albo czterzy/ iedno po drugim więtfze/ ieśliby iedno nieprzyaciół ogarnął/ albo na drogách żywności odiał/ aby ie wnet drugie ratowało *BielKron* 311, 58, 409v; A Tátárowie Litwie tak iuż dogrzewáli/ Iż też drudzy wcieczkę z gwałtu gotowáli/ W tym Woyciech Sampolencki/ y Bernhard z Potoku/ Smiele Litwę z lewego ratowáli boku. *StryjKron* 732.

*ratować czym* (3): *BielSat* Nv; wyślifmy z domu broniąc fie/ vchodzilifmy co rychley do swoich okrętow/ [...] áczkolwiek iuż wiedzieli náłzy o tey przygodzie/ [...] ále trudno nas mieli ratować ftrzelbą swoią przez thák daleki cel *BielKron* 454; *BielSjem* 37.

**e.** *Poprzeć czyjeś starania [w czym (= w jakiej sprawie)]* (1) : Więć o Pana Myszkowskiego ote wsi ktore mu oderwał od Chęcín, nie vczynifmu dosyc [...], bowidział swoi error, ze wdostaniu wiecznosci Zamchu y Krzeszowa ratowálgo. *ActReg* 104.

**2.** *Potwierdzać czyjeś zdanie [kogo (G a. A) w czym]* (1) : Iż co o sobie Iezus Pan [...] powieda: to oni iákíemuś przed wźemi rzeczámí z iftności Bożey vrodzonemu przyczytáią. [...] tedy w tych námienionych świádectwách/ nie máłz y iednego bukłztabá/ ktoryby fie ku mnimáníu tákíemu fklániác miał/ á onych w tákíey ich dumie [tj. błédnym mniemaniu] ratowác. *CzechRozm* 21.

**3.** *Zastępować czymś coś, czego zabrakło [czym]* (2) : Iarki/ Tátárki/ káždy bączny gołpodarz nie ma wiele śiac/ okrom przygody/ niewczás žimie záśianego zboża: bo bywa to/ że Ieśień niepogodna/ á mroz rychły ożiminę opozdži/ tedy nie lza iedno iárzyną ratowác. *GostGosp* 106.

*Zwrot*: »ratować potrzebami« (1): Gdy ktoremu Vrzędnikowi częgo w Páńfkíey niebytości ku pożytku Páńfkíemu niedoftawa/ ma ieden drugiemu oznaymiác y ratowác potrzebami pewnemi do pożytku Páńfkíego *GostGosp* 148.

\*\*\* *W dosłownym tłumaczeniu łac.* [ku czemu] (1) : A bárzo ciężkym gniewem gniewam fie ia na narody bogáte: bom fie ia maluczko rozgniewał: ále oni ratowáli ku złemu [*adiuverunt in malum* (tu: 'wzmogli złość'). *Leop Zach* 1/15.

*Formacje współrdzenne*: odratować, poratować, poratować się, ratować się, wyratować.

**Cf RATOWANIE, RATOWANY, RATUJĄCY**